Ongekende drukte op de Militaire Erebegraafplaats gedurende de oorlogsjaren

H.P. Deys

In juni 1980 heb ik met Jan van Doesburg (1898-1984), tijdens de oorlogsjaren opperwachtmeester bij de Rijkspolitie (brigadecommandant van de Marechaussee, later adjudant bij de Rijkspolitie)), een interview van ongeveer 3 uur op de band opgenomen. Hierbij was ook zijn vrouw aanwezig, die af en toe mee discussieerde. Uit dit gesprek haal ik het volgende fragment, dat speciaal handelde over de enorme toeloop aan toeristen naar de militaire erebegraafplaats, rondom Pinksteren in de jaren 1941, '42 en '43. Het gesprek kwam op de 'appeltreinen', die zo veel fruit uit de Betuwe naar Amsterdam vervoerden, waarna mevrouw Van Doesburg het gesprek op de treinen naar de militaire erebegraafplaats bracht. De volgende personen worden genoemd: Gerrit Dieckman was chef veldwachter van Rhenen. Burgemeester d'Aumale van Hardenbroek ('Gijs') was burgemeester van Rhenen totdat hij medio mei 1943 door de Duitsers werd afgezet. J.H. Huydink was stationschef van de N.B.M. (de Nederlandse Buurtspoorweg Maatschappij), zeg maar de 'tram', in Rhenen en J.C. Roskam was de stationschef van de Nederlandse Spoorwegen.

Mevrouw van Doesburg: En dan die mensen die d'r kwamen, toen hier ...e... dat kerkhof vol lag, altijd ...e... dag en nacht, overdag niet zo veel, maar soms zaterdags en zondags, dan was de hele Gre...
Van Doesburg: Wij zijn hier anders ...
Mw: Grebbeweg geweest...
VD: twee pinksterdagen, zondag en maandag in '41 en '42 dat we 100.000 mensen op het kerkhof hadden gehad.
Deys: Allemaal voor de herdenking?
VD: Kijken!
Mw: Gewoon kijken!
VD: En een demonstratie tegen die Duitsers. En dan liep d'r bij die Duitse graven geen mèns, en dan langs die Nederlandse graven zo e... en die Duisters die kwamen 's morgens ...zon... met die feestdagen en zondags waren er een paar van die officieren van de Sicherheitsdienst uit Utrecht, die waren hier 's morgens al vroeg en die keken hier allemaal af hoe of dat ging, waar! Nou, en dan moest de Procureur Generaal uit Amsterdam, dat was hier z'n ambtsgebied nog, de Provincie Utrecht, en die secretaris daarvan was er zondagsmorgens ook al bijtijds hier. Enne, ja dan moest ik daar ook alles bij d'r komen. Die officieren hadden

d'r de pest in dat er langs die Duitse graven geen mensen liepen, die Hollanders daar verdrongen ze zich over. Zó erg heb ik nooit meegemaakt. D'r was... ik moest maandag s'morgens ...
Mw: en zaterdag en zondag was het meest ...
VD: ... ging ik naar de NBM, 'Hoeveel mensen zijn d'r vervoerd van Arnhem naar Rhenen?
De trams, hoeveel zijn d'r van richting Utrecht naar hier gekomen? Ruwe schatting: stationschef 's maandagmorgens. Chef, hoeveel mensen hè je gehad? Nou, zoveel treinen, en zo veel ongeveer per trein, dus reken dat maar uit. En dan kwamen we op sommige dagen tot honderdduzend mensen!
Mw: Het is geweldig, geweldig, echt waar, het zag zwart van de mensen.
VD: We konden ze gewoon niet ... niet pláátsen. Zondags dan kreeg ik, ik was toen de brigadecommandant van de Marechaussee. Enne, wij hadden dat toen afgesproken, die commandant van mij, die zat in Leusden van die Marechaussee en die kwam hier zondags ook altijd en die zag dat aan, en dan liep Dieckman die liep daar met een groot gebaar te commanderen en die maakte meer herrie als dat ie goed maakte. Hij zegt, die kapitein zegt tegen mij: Dát doen wij niet meer, tegen mij. De één of de ánder. Jíj neemt de leiding of híj. Hij zegt, we zullen ... ik kom morgen terug, en dan gaan we es naar de burgemeester, en dan gaan we daar es mee praten. Wij 's maandags naar de burgemeester toe, die kapitein zegt: Ik ben gister nog hier geweest, - het was toen nog in '40, ... laat zo in '40 - enne,

Drukte op de Militaire Erebegraafplaats op de Grebbeberg, ca.1941

het gaat niet goed, dan moet één van de diensten, moet dít doen en de andere moet dát doen, en hij had tegen mij gezegd, die kapitein, hij zegt, wij nemen dat kerkhof en dan laat Dieckman met z'n kornuiten de politiediensten normaal nemen. Dat gaan we met de burgemeester bespreken... nou, Gijs die kon je maar zo van de stoel praten. De kapitein, later is ie generaal geworden, Nol Gerritsen, bij de Rijkspolitie. Hij zegt tegen die burgemeester: Daar moet e... daar maken we daar een scheiding in over die diensten tussen die twee groepen van politie. Marechaussee enne ... gemeentepolitie. Vindt U het goed dat wij het kerkhof nemen, want U weet burgemeester, daar moeten 's zondags moeten daar 50 of 60 man assistentie komen, die heb U niet, ik wèl. En dan als eh, die gemeentepolitie van U, als die nou de normale politiediensten doet in de stad, vindt U dat goed? Nou dat vond Gijs direct goed hoor.

De: U was 'm kwijt.

VD: Ja, maar dat hoorde Dieckman hè, oooo! Die heb die burgemeester natuurlijk hoor, hi hi hi ... die had er de baas willen blijven speulen. Hi hi hi. Dat viel zo... Dat is 'm altijd zo tegengevallen, dat ie dan niks meer te vertellen had. Die afspraak, en de burgmeester was de baas, die kon dat niet meer herroepen. Maar als we er van te voren over gepraat hadden had hij de burgemeester natuurlijk ook overpraat hè. Maar daar kreeg ie geen kans voor, want wij hadden hem nergens mee in kennis gesteld.

Maar dan moesten we 't verkeer wat uit Wageningen kwam, dat moesten we de Cuneraweg op leiden, de Heimersteinselaan omhoog, naar Ouwehand, en wat van deze kant kwam zó, want we konden 't van weerskant ... kon ...

De: Maar hoe kwam dat verkeer dan, wat was dat voor verkeer?

VD: In '40 en '41 toen waren der nog fietsen, bij duzenden.

De: O, fietsen, o ja,

VD: Auto's betrekkelijk weinig. Maar fietsen man, fietsen, en ... en tandems toentertijd. Ze moesten een dubbeltje voor fietsenstalling betalen, en dan stonden er wel een stuk of 5, 6 of 10 mensen, op die dagen ... mensen ... dat was voor ...e... voor de kosten, dat ging naar de gemeente, en de gemeente moest 's zondags allemaal voor die, ... voor dat personeel van, van die Marechaussee die hier kwam, moesten ze zorgen dat die eten en drinken hadden, die dag, waar? Want dat kwam van 's morgens om 9 uur tot 's avonds 7 uren. En dan konden ze .... dan ging dat geld uit die pot van die fietsenstalling ... de gemeente..., dan konden ze daar die uitgaven mee doen. Maar dan zijn ze dan al eens geweest met Pinkstermaandag en met Pinksteren, zondag en maandag, dat ze met twee duzend gulden..., waren er twintigduzend fietsen geweest, alle gestald. Aan de overkant, ... toen stond dat monument er nog niet, daar in het bos, aan één stuk. Toen de rog van het land was, dat land daar naast het kerkhof, aan deze kant, half vol met fietsen. Hi hi hi.

Mw: Geweldig, geweldig.

VD: De trein, ... de trein, de chef die zegt: Komt me een paar man af, als er een trein aankomt, die vertrekt hier vandaan. ‘s Zondagsmiddags en ‘s zondagsavonds, want ik kan ze niet baas, dat werden vechtpartijen, hier op het perron, dat ze mekaar voor de kop sloegen omdat ze niet in de trein konden. De remise, chef Huydink was daar, hij zei, man stuur nou ‘s avonds een paar man, ‘s middags naar de remise toe, want ik weet er geen ráád mee. Ze luisteren naar mij niet. Ze willen d’r allemaal in, maar dat kan niet. En dan maar touwen spannen, dat ze d’r tussen door moesten lopen om in de wagon te komen op dat... hi hi hi.
De: En heeft U daar ook nog met Van der Steeg te maken gehad?
VD: Die had daar niks mee te maken.
De: Die zat in de werkplaats.
VD: Ja. Nee, dat was altijd Huydink, die was daar goed, ...e... die was niet verlegen, maar daar kon ie geen baas over worden over die honderden mensen die daar altijd bleven, die trein, en dan maar twee drie vier trams achter elkaar, met drie vier wagens achter elke tram, en dat ging maar richting ... ‘s morgens, zondagsmorgens en in de vacantietijd, zo in de zomerdag, in Amsterdam, de NBM, die zette daar aan het Centraal Station een stel bussen neer, alléén voor Rhenen! Instappen en die ... Nou die waren zó vol, en dan zo’n lijnbus d’r achteraan, die overal stopt, maar rechtstreeks Amsterdam-Ouwehand. En ‘s avonds ging dat in de

Volle treinen met bezoekers naar de Militaire Erebegraafplaats, ca. 1941. Foto J.G. Koekoek Sr.

namiddag, ging dat weer alleen Amsterdam. Hi hi hi. Die bussen van Arnhem ... zijn dagen ..., er zijn dagen geweest dat die bussen van Arnhem naar hier 20.000 mensen hadden vervoerd. Hoe dat ze zo hier gekregen hebben, dat weet ik niet. Maar er mochten er 46 in, maar er zaten d'r wel 66 in.
De: En hoe lang heeft dat nog geduurd, die enorme toeloop.
VD: Nou dat heeft geduurd '40, '41 '42, '43 werd 't iets minder, en '44 was 't gebeurd hè. Want toen was er geen vervoer, toen is de trein opgehouden, in september, enne toen was 't gebeurd.
Maar e... dan stonden er hier op die laatste trein, die ging hier om kwart voor acht geloof ik, dat ie hier vandaan ging ...
Mw: Ik ben er wel eens wezen kijken, maar dan douwden de mensen zo tegen mekaar aan, als ze er maar in konden.
VD: ... en dan stond er hier zoveel volk op dat perron te wachten, dat Roskam die belde Kesteren op "Heb je nog lege wagens staan? Gewoon goederenwagens ... Ja ze hadden nog wel. Nou, koppel die d'r aan, want anders kan ik ze niet kwijt. Dan koppelden ze er in Kesteren maar een stel goederenwagens aan en dan laaiden we die. Lachen lachen! want dan ...e... waren er ... dan kwamen er een hoop van die Spakenburgers en zo, en van die vrouwen met die lange rokken! En de treeplanken van de gewone trein, ... van die goederentrein is zó hoog hè, en daar konden ze niet komen. Dan moesten ze allemaal opgebeurd, dan rolden ze maar zó in de wagen hi hi hi.
Mw: Het was wel een vermakelijk stel. Dat is waar, o o o Als ik er nog aan denk, nou. O.
VD: Drúk, man, drúk hier, Ouwehand die hèt wat zaken gemaakt hier. Met emmers vol hebben ze gebeurd, want we gingen ook allemaal naar Ouwehand. Emmers vol hèt ie gebeurd.